

دانشگاه قم

مرکز تربیت مدرس

پایان نامه دکتری رشته علوم قرآن و حدیث

موضوع

مبانی و روشهای فقه الحدیثی سید عبد الله شبر در مصابیح الانوار

(همراه با نگاهی به دیگر کتب)

استاد راهنما

دکتر محمد تقی دیاری

اساتید مشاور

دکتر سید رضا مؤدب

حجة الاسلام مهدی مهریزی

نگارنده

محمد مهدی مسعودی

۱۳۸۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

پیشوای هشتم، حضرت علی بن موسی الرضا(ع)؛ هرچند در برابر الطاف فراوان
حضرتش بر بنده حقیر، ناچیز است.

تقدیر و تشکر:

خداوند بزرگ را سپاس که مرا در مکتب اهل بیت(ع) پرورش داد و به من توفیق کاوش در گوهرهای ناب احادیث خاندان عصمت و طهارت(ع) عطا فرمود. از استاد بزرگوار راهنما جناب آقای دکتر دیاری که از رهنمودهای ارزشمندشان بهره های فراوان بردم و نیز از استاد محترم، جناب آقای دکتر مؤدب که در طول دوران تحصیل دانشگاهی مدیون بذل محبت ایشان بوده و در تدوین رساله نیز از محضر ایشان بهره برده ام و نیز از استاد گرامی، حجت الاسلام جناب آقای مهریزی که توصیه های ارزشمندشان همواره روشنگر راه من بود و از یکایک استادان و دوستان عزیز می که به گونه ای در انجام این پژوهش مرا یاری دادند؛ صمیمانه تشکر و قدر دانی می کنم و توفیق روز افزون همگان را از درگاه ایزد متعال آرزومندم.

چکیده

نوشته‌ی پیش رو، پژوهشی است در خصوص منهج حدیثی علامه سید عبد الله شبر به طور عام و بررسی مبانی و روش‌های فقه الحدیثی او به طور خاص. از مهم‌ترین آثار این محدث پرکار امامی، کتاب *مصابیح الانوار فی حل مشکلات الاخبار* است که به جرأت می‌توان آن را اولین تألیف جدی و مستقل شیعه در حل مشکلات احادیث برشمرد. در این تحقیق که در چهار فصل و یک خاتمه تنظیم گشته؛ دیدگاه‌های حدیثی و مبانی فقه الحدیثی این دانشمند بزرگ معرفی و شیوه‌هایی که وی به منظور فهم احادیث به کار بسته، به تصویر کشیده شده است. مهم‌ترین دیدگاه‌های حدیثی او را بدعت دانستن علم درایه و البته لزوم آگاهی از آن در حد اختصار، معتبر شمردن روایات اکثر کتب روایی و در مقابل، ضرورت استفاده از علم رجال در مقام رفع تعارض اخبار، ظنی الصدور و ظنی الدلالة دانستن روایات و بالاخره نسبت دادن منشأ عمده اختلاف اخبار به تقیبه، تشکیل می‌دهند که هماهنگی او با اخباریان در پاره‌ای از موارد مذکور مشهود است. از اهم مبانی شبر در فهم حدیث می‌توان به مواردی همچون: عنایت به فهم عرفی زبان روایات، پذیرش نقل به معنا در روایات، محدودیت دخالت عقل در شرع، حجیت اصول عملیه، مجموعه‌نگری در احادیث اهل بیت(ع)، پذیرش جعل و وضع در روایات، لزوم تأویل موافق با اصول و از طرفی پرهیز از تأویلات افراطی و تکلف آمیز، شناخت حدیث در پرتو قرآن همراه با تأکید بر حجیت ظواهر قرآن اشاره نمود که نشان از رویکرد اصولی او دارد. اثبات متن حدیث از طریق کشف آسیب‌های متنی، راه‌یابی به مقصود حدیث از طریق تمسک به قرائن و بطون روایات و بالاخره شبهه‌زدایی از احادیث در قالب‌های گوناگون نیز از شیوه‌هایی است که شبر در فهم اخبار از آنها بهره برده است. وی با وجود آشنایی با معارف عقلی حتی الامکان از بکارگیری اینگونه معارف در فهم حدیث خودداری نموده و سعی دارد تا با گردآوری احادیث هم خانواده به فهمی از حدیث دست یابد و یا گره‌ای از اشکال حدیث بگشاید و البته در کار خود نیز ناموفق نبوده است. در خاتمه پایانی "رویکرد شبر در تعامل با اخبار" به عنوان نتیجه و دستاوردی از پژوهش، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: سید عبدالله شبر، فقه الحدیث، روش فهم حدیث، اخباریان، *مصابیح الانوار فی حل مشکلات الاخبار*.

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۳	فصل اول: کلیات.....
۳	بخش اول: طرح تحقیق.....
۳	۱. بیان موضوع و ضرورت پژوهش.....
۴	۳. سوالات اصلی و فرعی.....
۴	۴. فرضیه.....
۴	۵. اهداف.....
۵	۶. روش تحقیق.....
۵	۷. پیشینه تحقیق.....
۶	۸. سازماندهی تحقیق.....
۷	بخش دوم: اصطلاح شناسی.....
۷	۱. مبانی، روش.....
۸	۲. فقه الحدیث.....
۹	پیشینه فقه الحدیث.....
۱۱	۳. مشکل الحدیث.....
۱۳	رابطه مشکل الحدیث و مختلف الحدیث.....
۱۳	پیشینه مشکل الحدیث.....
۱۶	نگاشته های مشکل الحدیثی.....
۱۶	۱. "تاویل مختلف الحدیث" عبد الله بن مسلم بن قتیبه دینوری(م۲۷۶ق).....
۱۷	۲. "مشکل الآثار" ابوجعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوی(م۳۲۱ق).....
۱۸	۳. "مشکل الحدیث و بیانه" از ابن فورک(م۴۰۶ق).....
۱۹	۴. "کشف المشکل من حدیث الصحیحین" از ابن جوزی(م۵۹۷ق).....
۲۰	۵. "مشکلات الاحادیث النبویة و بیانها" از عبد الله بن علی النجدی(م۱۳۵۳ق).....
۲۰	۶. "مشکلات الاحادیث و الجمع بین النصوص المتعارضة".....
۲۱	۷. "مصاییح الانوار فی حل مشکلات الاخبار" از سید عبد الله شبر.....
۲۲	نتیجه.....
۲۳	بخش سوم: زیستنامه علامه شبر.....
۲۳	۱. زندگی.....
۲۵	۲. شخصیت علمی.....

٢٨	٣. اساتيد .....
٢٩	٤. شاگردان .....
٣١	٥. تأليفات .....
٣٣	■ آداب و اعمال .....
٣٣	١. رساله اى در اعمال شب و روز .....
٣٣	٢. روضة العابدين و نزهة الذاكرين .....
٣٣	■ اخلاق و مواعظ .....
٣٣	٣. الاخلاق .....
٣٣	٤. زاد العارفين .....
٣٤	٥. زينة الصالحين و حلية العارفين .....
٣٤	٦. صفاء القلوب .....
٣٤	٧. المواعظ المنثورة .....
٣٥	* مكارم الاخلاق الالهية و جامع الآداب الدينية .....
٣٥	٨. منهج السالكين .....
٣٥	٩. المهذب .....
٣٥	■ ادعيه و مزارات .....
٣٥	١٠. تحفة الزائر .....
٣٦	١١. تحية الزائر .....
٣٦	* نخبة الزائر .....
٣٦	١٢. ذريعة النجاة .....
٣٦	١٣. زاد الزائرين .....
٣٦	١٤. القرآن و الدعاء .....
٣٧	١٥. شرح دعاء السمات = كشف الحجاب للدعاء المستجاب .....
٣٧	١٦. الالامعة فى شرح زيارة الجامعة الكبيرة المعروف .....
٣٧	١٧. المزار الجامع .....
٣٧	■ اربعين .....
٣٧	١٨. الاربعون حديثاً .....
٣٧	■ استخارات .....
٣٧	١٩. ارشاد المستبصر .....
٣٨	■ اسرار عبادات .....
٣٨	٢٠. معرفة الحكمتين .....
٣٨	■ اصول فقه .....
٣٨	٢١. الاصول الاصلية .....
٣٩	٢٢. منية المحصلين فى حقبة طريقة المجتهدين .....

٣٩	٢٣. بغية الطالبين في صحة طريقة المجتهدين .....
٤٠	٢٤. رسالة في فتح باب العلم .....
٤٠	*مجلد اول از كتاب فقهي <مصاييح الظلام في شرح مفاتيح شرايع الاسلام> .....
٤٠	*مجلد اول از كتاب فقهي <المصباح الساطع> .....
٤٠	■ تسلي نامہ .....
٤٠	٢٥. تسليۃ الحزين في فقد الاقارب و البنين .....
٤١	٢٦. تسليۃ الفؤاد في فقد الاولاد .....
٤١	٢٧. تسليۃ الفؤاد في الموت و المعاد .....
٤٢	■ تفسير .....
٤٢	٢٨. صفوة التفاسير .....
٤٢	٢٩. الجوهر الثمين .....
٤٢	٣٠. الوجيز .....
٤٤	■ جوامع حديثي .....
٤٤	٣١. جامع المعارف و الاحكام .....
٤٦	٣٢. دُررُ الاخبار(ملخص جامع الاحكام) .....
٤٦	٣٣. درر الآثار و الاخبار .....
٤٦	٣٤. المواعظ و الرسائل و الخطب .....
٤٦	■ دراية .....
٤٦	٣٥. المختصر النافع في علم الدراية .....
٤٧	■ رجال .....
٤٧	٣٦. جامع المقال في معرفة الرواة و الرجال .....
٤٧	٣٧. ملخص المقال في الرجال .....
٤٧	■ سيره .....
٤٧	٣٨. تاريخ احوال خاتم النبیین .....
٤٧	٣٩. جلاء العيون .....
٤٨	٤٠. منتخب جلاء العيون .....
٤٨	٤١. قصص الانبياء .....
٤٨	■ شرح خطبه ها و نامه ها .....
٤٨	٤٢. شرح النهج الكبير .....
٤٨	٤٣. شرح النهج الصغير .....
٤٨	٤٤. كشف المحجة في شرح خطبة اللمة .....
٤٩	■ طب .....
٤٩	٤٥. طب الائمة .....
٤٩	٤٦. طب المروى .....

٤٩	٤٧. شرح طب الرضا(ع).....
٤٩	■ عجائب و غرائب .....
٤٩	٤٨. غرائب الاخبار و نوادر الآثار .....
٥٠	٤٩. انيس الذاكرين .....
٥٠	■ كلام.....
٥٠	٥٠. البرهان المبين فى فتح ابواب علوم الائمة المعصومين .....
٥١	٥١. حق اليقين فى اصول الدين .....
٥١	٥٢. البرهان المبين فى اصول الدين .....
٥٢	٥٣. رسالة فى الكلام .....
٥٢	٥٤. البلاغ المبين فى اصول الدين .....
٥٢	٥٥. الانوار الساطعة فى العلوم الاربعة .....
٥٢	٥٦. طريق النجاة .....
٥٢	■ علامات ظهور .....
٥٢	٥٧. علامات الظهور وأحوال الامام المستور .....
٥٢	■ فقه .....
٥٢	٥٨. تحفة المقلد .....
٥٣	٥٩. الجواهر المضيئة .....
٥٣	٦٠. خلاصة التكليف .....
٥٣	٦١. الرسالة العملية .....
٥٣	٦٢. رسالة فى الطهارة و الصلاة .....
٥٣	٦٣. رسالة فيما يجب على الانسان .....
٥٣	٦٤. رسالة فى تكليف الكفار بالفروع .....
٥٣	٦٥. رسالة فى الفقه .....
٥٤	٦٦. زبدة الدليل .....
٥٤	٦٧. فقه الامامية .....
٥٤	٦٨. مناسك الحج .....
٥٤	٦٩. مصابيح الظلام فى شرح مفاتيح شرايع الاسلام .....
٥٥	٧٠. المصباح الساطع فى شرح مفاتيح الشرايع .....
٥٥	٧١. مصابيح الكلام .....
٥٥	■ فهرست .....
٥٥	٦٢. فهرس الكتب و مؤلفيها .....
٥٦	■ لغت .....
٥٦	٧٣. مطلع النيرين .....
٥٦	■ مشكل الحديث .....

۵۶	..... ۷۴. مصابیح الانوار فی حل مشکلات الاخبار
۵۷	..... ■ مصیبت نامه
۵۷	..... ۷۵. مهیج الاحزان و مثير الاشجان فی مصائب سادات الزمان
۵۷	..... ※ مثير الاحزان
۵۷	..... ■ نجوم شرعی
۵۷	..... ۷۶. احسن التقویم
۶۰	..... فصل دوم: دیدگاههای حدیث شناختی و مبانی فقه الحدیثی علامه شبیر
۶۰	..... بخش اول: دیدگاههای حدیث شناختی علامه شبیر
۶۰	..... ۱. علم درایه و ظهور آن
۶۱	..... ۲. تنويع حدیث
۶۳	..... ۳. خبر واحد
۶۳	..... حجیت خبر واحد
۶۵	..... دلایل حجیت خبر واحد
۶۵	..... الف. اجماع محقق و منقول
۶۶	..... ب. اخبار
۶۷	..... ج. آیات
۶۷	..... د. سیره مستقیم
۶۸	..... ه. دلیل عقل
۶۸	..... و. دلایل تقضی
۶۹	..... شروط عمل به خبر واحد
۶۹	..... ۴. اعتبار روایات
۷۲	..... ۵. ضرورت علم رجال
۷۹	..... ۶. شرایط راوی
۸۰	..... ۷. روایات اصحاب اجماع
۸۲	..... ۸. تسامح در ادله سنن
۸۷	..... ۹. منشأ اختلاف در روایات امامیه
۸۸	..... ۱۰. اخبار کتب اربعه؛ ظنی یا قطعی؟
۹۲	..... بخش دوم: مبانی فقه الحدیثی علامه شبیر
۹۲	..... ۱. پذیرش علم و عصمت پیامبران و امامان(ع)
۹۳	..... ۲. عنایت به فهم عرفی زبان روایات
۹۴	..... الف. رعایت اصول عقلایی در محاورات

- ۹۴..... **■ توجه به نیاز مخاطب**
- ۹۵..... **■ سخن گفتن مطابق با ظرفیت فکری مخاطب**
- ۹۷..... **■ عدم تخطی از قواعد و دستورهای صرفی و نحوی**
- ۹۸..... **■ دوری از رکاکت لفظی و معنایی**
- ۱۰۱..... ب. سخن گفتن با تکیه بر قرائن معهود نزد مخاطب
- ۱۰۴..... ج. چشم پوشی از جزئیات در ذکر اعداد و شمارشها
- ۱۰۴..... ۳. نقش تقیه در صدور برخی روایات
- ۱۰۸..... ۴. پذیرش نقل به معنا در روایات
- ۱۰۹..... ۵. نقش عقل در فهم شریعت
- ۱۱۰..... **■ محدودیت دخالت عقل در شرع**
- ۱۱۳..... **■ حجیت اصول عملی**
- ۱۱۳..... الف. استصحاب
- ۱۱۴..... ب. اصالة البرائة
- ۱۱۶..... ج. اصالة الإباحة
- ۱۱۷..... **■ تقدم نقل قطعی بر عقل**
- ۱۱۷..... ۶. مجموعه نگری در احادیث اهل بیت (ع)
- ۱۱۸..... ضرورت بازیابی خانواده حدیث
- ۱۱۸..... الف. گونه های مختلف روایات
- ۱۱۹..... **■ محکم و متشابه**
- ۱۲۲..... **■ مجمل و مبین**
- ۱۲۳..... **■ ناسخ و منسوخ**
- ۱۲۴..... ب. کشف آسیبها (تحریف، تصحیف، تقطیع و...)
- ۱۲۴..... ۷. پذیرش جعل و وضع در روایات
- ۱۲۶..... روش علامه شبیر در نقد صدور حدیث
- ۱۲۷..... الف. حکم به وضع حدیث
- ۱۲۷..... ۱. مخالفت با کتاب
- ۱۲۸..... ۲. مخالفت با سنت
- ۱۲۸..... ب. تردید در انتساب حدیث
- ۱۲۸..... ۱. اشاره به ضعف سند
- ۱۲۸..... **■ عامی بودن راوی**
- ۱۲۹..... **■ تردید در صحت انتساب کتاب به مؤلف**
- ۱۳۰..... ۲. مخالفت با وجدان
- ۱۳۱..... ۳. مخالفت با تجربیات قطعی

۴. مخالفت با کتاب، سنت و ضرورت دین / عدم ذکر حدیث در کتب اصحاب / عدم فتوای اصحاب به مضمون حدیث	۱۳۱
ج. تقویت انتساب	۱۳۳
۱. تعدد طرق	۱۳۳
۲. عمل اصحاب	۱۳۳
نتیجه	۱۳۴
۱. تأویل	۱۳۵
الف. لزوم تأویل موافق با اصول	۱۳۵
معیارهای تأویل صحیح	۱۳۶
۱. «نص» نبودن کلام	۱۳۶
۲. مطابقت تأویل با لغت و عقل	۱۳۸
۳. وجود دلیل بر انصراف از ظاهر	۱۴۱
موجبات تأویل	۱۴۲
۱. معارضه با کتاب	۱۴۳
۲. معارضه با سنت	۱۴۵
۳. معارضه با اجماع	۱۴۶
۴. معارضه با دلیل قطعی عقل	۱۴۶
۵. معارضه با عمل اصحاب	۱۴۸
۶. معارضه با تجربیات قطعی (واقعیات)	۱۴۸
۷. مخالفت با وجدان	۱۴۹
ب. پرهیز از تأویلات افراطی و تکلف آمیز	۱۵۱
■ عدم غور بیش از اندازه در فهم ظرایف و دقایق احادیث دور از فهم	۱۵۵
■ واگذاری علم احادیث دور از فهم به معصومین (ع)	۱۵۹
ج. لزوم عدم مخالفت تأویل با اصول دین و مذهب	۱۶۱
۹. شناخت حدیث در پرتو قرآن	۱۶۳
حجیت ظواهر قرآن	۱۶۳
۱۰. حجیت اجماع	۱۶۷
نتیجه	۱۶۸
فصل سوم: علامه شبر و روش فهم حدیث	۱۷۰
بخش اول: اثبات متن	۱۷۰
آسیب شناسی متنی حدیث	۱۷۰
الف. تقطیع نادرست	۱۷۱
ب. تصحیف و تحریف متن	۱۷۱

۱۷۴	ج. إدراج .....
۱۷۶	راههای کشف آسبها .....
۱۷۶	۱. توجه به اختلاف نقلها .....
۱۷۶	فواید توجه به اختلاف نقلها .....
۱۷۶	الف. تشخیص نقل به معنا .....
۱۷۸	ب. تشخیص اسقاط .....
۱۷۸	۲. توجه به اختلاف نسخه ها .....
۱۷۸	فواید توجه به اختلاف نسخه ها .....
۱۷۸	الف. تشخیص نقل به معنا .....
۱۷۹	ب. شناخت تصحیف و تحریف .....
۱۸۲	ج. تشخیص زیاده یا اسقاط .....
۱۸۴	بخش دوم: فهم متن (ظهور اولیه کلام، ظهور تصویری، مراد استعمالی) .....
۱۸۴	ساختارشناسی در فهم / احادیث .....
۱۸۴	۱. واژه شناسی .....
۱۸۴	■ بیان معانی لغوی - اضداد .....
۱۸۵	■ بیان معانی لغوی - وجوه .....
۱۸۶	■ بیان معانی لغوی - اشتراک .....
۱۸۷	■ بیان معانی لغوی - وضع و استعمال .....
۱۸۷	■ بیان معانی لغوی - اشتقاق .....
۱۸۹	■ بیان معانی لغوی - غریب .....
۱۹۰	■ تحلیل صرفی .....
۱۹۱	۲. اصطلاح شناسی .....
۱۹۲	۳. ترکیب (نقش) شناسی .....
۱۹۲	الف. ترکیبات نحوی .....
۱۹۲	■ تعیین معطوف علیه .....
۱۹۳	■ معلوم یا مجهول بودن فعل .....
۱۹۴	■ در نظر گرفتن ویژگیهای معنایی حروف .....
۱۹۵	■ تعیین ذوالحال .....
۱۹۵	ب. ترکیبات بلاغی .....
۱۹۵	۱. معانی .....
۱۹۶	■ استفهام انکاری .....
۱۹۶	■ تهکّم .....
۱۹۷	■ التفات .....
۱۹۷	■ حصر .....

۱۹۹	..... بیان	۲
۱۹۹	..... تشبیه	■
۲۰۰	..... تمثیل	■
۲۰۱	..... مجاز	■
۲۰۲	..... استعاره	■
۲۰۴	..... کنایه	■
۲۰۵	..... تعریض	■
۲۰۶	..... بدیع	۳
۲۰۶	..... استخدام	■
۲۰۷	..... ایهام = توریه	■
۲۰۹	..... تضمین	■
۲۱۰	..... لف و نشر	■
۲۱۱	..... مبالغه	■
۲۱۱	..... مشاکله	■
۲۱۳	..... بخش سوم: فهم مقصود	
۲۱۳	..... یکم: تمسک به قرائن	
۲۱۳	..... ۱. قرائن متصل	
۲۱۳	..... الف. قرائن متصل کلامی (لفظی).	
۲۱۴	..... سیاق	
۲۱۴	..... ■ تعلیل معصوم (ع).	
۲۱۴	..... ■ پرسش راوی یا سائل	
۲۱۵	..... ب. قرائن متصل غیر کلامی (مقامی).	
۲۱۵	..... ■ سبب ورود حدیث	
۲۱۸	..... ■ فضای عصر صدور احادیث	
۲۱۹	..... ■ حال مخاطب	
۲۱۹	..... ۱. مذهب راوی	
۲۱۹	..... ۲. بلاد راوی	
۲۲۰	..... ۲. قرائن منفصل	
۲۲۰	..... الف. قرائن منفصل کلامی	
۲۲۰	..... ■ روایات (روایات مبین، مقید، مخصّص، مؤید)	
۲۲۰	..... ۱. روایات مبین	
۲۲۴	..... ۲. روایات مقید	
۲۲۵	..... ۳. روایات مؤید	
۲۲۹	..... ۴. روایات معارض	

۲۲۹	جمع میان اخبار به ظاهر متنافی .....
۲۳۱	الف. جمع عرفی .....
۲۴۵	ب. ترجیح .....
۲۴۷	■ آیات .....
۲۴۷	۱. آیات مبین .....
۲۴۸	۲. آیات مؤید .....
۲۴۹	۳. آیات معارض .....
۲۵۱	■ فتاوی و معتقدات مخالفان .....
۲۵۱	۱. حمل بر تقیه به دلیل موافقت با اصول جبریه .....
۲۵۲	۲. حمل بر تقیه به دلیل موافقت با عامه .....
۲۵۳	۳. صدور خبر الزاماً للمخالفین .....
۲۵۳	۴. صدور خبر در رد بر عامه .....
۲۵۴	■ اجماع (موافقت یا مخالفت با اجماع مسلمین) .....
۲۵۵	■ قرائن تاریخی .....
۲۵۶	۱. قرائن تاریخی مبین .....
۲۵۶	۲. قرائن تاریخی مؤید .....
۲۵۷	ب. قرائن منفصل غیر کلامی .....
۲۵۷	۱. قرائن عقلی (برهان) .....
۲۵۹	۲. قرائن کشفی و شهودی (وجدان) .....
۲۵۹	دوم: تمسک به بطون روایات .....
۲۶۱	سوم: شبهه زدایی از احادیث .....
۲۶۱	۱. مبانی شیر در شبهه زدایی از احادیث .....
۲۶۱	الف. عدم عنایت به احراز صحت صدور؛ پیش شرطی برای حل مشکلات اخبار .....
۲۶۳	ب. کفایت احتمال در مقام پاسخ به شبهات و عدم لزوم اثبات .....
۲۶۴	۲. مراحل شبهه زدایی از احادیث .....
۲۶۴	الف. طرح اشکال .....
۲۶۶	ب. حل اشکال .....
۲۶۶	شیوه ها و قالبهای حل اشکال .....
۲۶۶	۱. بیان دلالتهای مختلف الفاظ و عبارات .....
۲۶۶	■ حمل بر معنای خاص .....
۲۶۶	■ حمل بر غالب .....
۲۶۸	■ اشاره به وجوه مختلف معنایی .....
۲۶۹	۲. بیان اقوال و نظریات مختلف و نقد آنها .....
۲۶۹	■ شیخ صدوق (م۳۸۱ق) .....

۲۷۰	.....	■ شیخ مفید(م۴۱۳ق)
۲۷۰	.....	■ ابن سینا(م۴۲۸ق)
۲۷۱	.....	■ سید مرتضی(م۴۳۶ق)
۲۷۲	.....	■ شیخ طوسی(م۴۶۰ق)
۲۷۲	.....	■ ابن عربی(م۶۳۸ق)
۲۷۳	.....	■ ملاصدر(م۱۰۵۰ق)
۲۷۵	.....	■ فیض کاشانی(م۱۰۹۱ق)
۲۷۷	.....	■ علامه مجلسی(م۱۱۱۱ق)
۲۷۸	.....	■ محقق بحرانی(م۱۱۸۶ق)
۲۷۹	.....	۳. بیان وجوه احتمالی و نقد آنها
۲۸۴	.....	۴. افزودن تنمها و تکمله ها و.....
۲۸۷	.....	نتیجه
۲۸۹	.....	فصل چهارم: علامه شبر و دانشهای مورد استفاده در شرح احادیث
۲۸۹	.....	۱. علوم قرآنی و تفسیر
۲۸۹	.....	■ محکم و متشابه و عالمان به تأویل
۲۹۲	.....	■ اسباب نزول
۲۹۲	.....	■ وجوه و نظایر
۲۹۳	.....	■ دانشهای تفسیری دیگر مفسران
۲۹۳	.....	الف. «الکشاف» زمخشری
۲۹۴	.....	ب. «التبیان» شیخ طوسی
۲۹۴	.....	ج. <مفاتیح الغیب> فخر رازی
۲۹۵	.....	۲. اصول فقه
۲۹۵	.....	■ عدم جواز خطاب به معدوم
۲۹۶	.....	■ مفهوم و منطوق
۲۹۷	.....	الف. مفهوم موافق
۲۹۷	.....	عدم حجیت قیاس اولویت ظنی
۲۹۹	.....	ب. مفهوم مخالف
۲۹۹	.....	۱. مفهوم وصف
۲۹۹	.....	شرط حجیت مفهوم وصف
۳۰۰	.....	۲. مفهوم عدد
۳۰۲	.....	■ اصالة الإباحة
۳۰۳	.....	۴. علوم عقلی

- ۳۰۳ ..... **■ فلسفه**
- ۳۰۴ ..... الف. توحید .....
- ۳۰۵ ..... ب. وحدت وجود یا وحدت موجود .....
- ۳۰۹ ..... ج. حدوث و قَدَمِ عالم .....
- ۳۱۲ ..... د. غایت‌مندی افعال خداوند .....
- ۳۱۴ ..... ه. علت تنزل ارواح .....
- ۳۱۴ ..... و. عوالم گوناگون هستی .....
- ۳۱۶ ..... **■ منطق**
- ۳۱۶ ..... الف. اثبات شیء نفی ماعدا نمی‌کند .....
- ۳۱۶ ..... ب. بطلان قیاس مع الفارق .....
- ۳۱۷ ..... **■ کلام**
- ۳۱۹ ..... الف. احباط و تکفیر .....
- ۳۲۱ ..... ب. رؤیت خداوند .....
- ۳۲۳ ..... ج. علم خداوند و جبر و اختیار .....
- ۳۲۴ ..... د. ملل و نحل .....
- ۳۲۷ ..... ۵. عرفان .....
- ۳۳۰ ..... ۶. تجربه .....
- ۳۳۰ ..... **■ طبیعیات**
- ۳۳۲ ..... **■ هیأت**
- ۳۳۵ ..... ۷. تاریخ .....
- ۳۳۷ ..... نتیجه .....
- ۳۳۹ ..... خاتمه: دستاوردی از تحقیق .....
- ۳۳۹ ..... رویکرد علامه شبر در تعامل با اخبار؛ نص‌گرا یا اجتهادی .....
- ۳۳۹ ..... مقدمه .....
- ۳۴۰ ..... اهم/اختلافات مکتب اصولی و اخباری .....
- ۳۴۰ ..... ۱. اختلاف در منابع احکام .....
- ۳۴۰ ..... الف. کتاب .....
- ۳۴۳ ..... ب. سنت .....
- ۳۴۳ ..... **■ اعتبار احادیث** .....
- ۳۴۵ ..... **■ قطعی بودن یا ظنی بودن اخبار** .....
- ۳۴۷ ..... **■ منشأ اختلاف اخبار** .....
- ۳۴۹ ..... **■ تنویع حدیث** .....

٣٥١	■ تعارض اخبار
٣٥٢	■ پذيرش قول شاذ
٣٥٢	ج. اجماع
٣٥٤	د. عقل
٣٥٥	■ اصول عملي
٣٥٦	١. استصحاب
٣٥٧	٢. اصالة البرائة
٣٥٩	٣. اصالة الإباحة
٣٦٠	٢. اجتهاد
٣٦١	٣. تقليد
٣٦٢	٤. معارف عقلي
٣٦٣	■ تأويل
٣٦٤	نتيجه
٣٦٤	پيشنهادها
٣٦٥	فهرست منابع

مقدمه

عالمان پیشین رسالت خطیر خود را در حفظ و انتقال میراث گرانهای برجا مانده از پیشوایان بزرگ دینی به انجام رساندند و با به کار گیری توان و همت خویش در شرح احادیث و حل مشکلات آن کوشیدند. اما آنچه در روزگار اخیر، ذهن مفسران متون دینی را به خود مشغول ساخته است؛ دستیابی به اصول و روشهای صحیح فهم متون دینی است؛ چراکه عدم رعایت ضوابط حاکم بر فهم متن، به سوء فهم منتهی می گردد. تأکیدات معصومان(ع) بر فهم روایات در کنار نقل آنها اهمیت این امر را روشن تر ساخته است؛ چنانچه در روایت آمده: حدیث تدریسه خیرٌ من ألفٍ تروی. اما از آنجا که مفسران و شارحان حدیث، اصول و روشهایی را که خود در فهم روایات بر آنها تکیه نموده اند؛ به صورت جداگانه ای تدوین ننموده اند؛ ناگزیر باید آنها را از شروحي که بر احادیث نگاشته اند؛ استخراج نمود. نوشته حاضر تلاشی است در جهت کشف ضوابط و روشهای مذکور از طریق بررسی و دقت در آثار حدیثی مرحوم سید عبد الله شبر و بالتبع کوششی است در جهت احیای دیدگاهها و روشهای فقه الحدیثی این دانشمند بزرگ. امید است که با الطاف حضرت حق و عنایات معصومان(ع) بتواند گامی از گامهای این راه ناپیموده باشد.

فصل اول: کلیات

بخش اول: طرح تحقیق

بخش دوم: اصطلاح شناسی

بخش سوم: زیستنامه علامه شبیر